

aanwezig is, hetzij dat men hoopt ze nog te vormen), een denkbeeldig systeem is, d. w. z. zulk een, waarmee niets in de natuur der dingen overeenkomt."

De mechanistische periode nam van Wolff niet veel notitie. Zijn onduidelijke wijze van uitdrukken, zijn methode om aan ieder door hem goed of verkeerd gezien verschijnsel dadelijk een philosophische bespreking vast te knopen, maakte zijn werk niet bemind.

Goethe's oordeel over zijn „voortreffelijken voorganger" is echter evenmin juist, als hij zegt, dat Wolff slechts met zijn oogen zien kon en niet met zijn geest. Misschien is Wolff's fout eerder, dat hij te veel met geestes oogen zag en niet scherp genoeg de verschijnselen waarnam.

DR. A. SCHIERBEEK.

LITTERATUUR.

C. F. Wolff. De Theoria Generationis. Halle 1759.

De citaten zijn genomen uit de Duitsche vertaling van P. Samassa. Leipzig, W. Engelmann. Ostwald's Klassiker Nr. 85. 1896.

idem. De formatione intestinorum. Nov. Comment. acad. petrop. T. XII. 1763; vertaald als: Ueber die Bildung des Darmkanals im bebrüteten Hühnchen, door J. F. Meckel. Halle 1812.

idem. Über den litter. Nachlasz von C. F. Wolff. Herausgeg. v. C. E. v. Baer. Extr. du bull. phys. math. Acad. St. Petersb. T. V.

Alfr. Kirchhoff. Die Idee der Pflanzen metamorphose bei Wolff und Goethe idem. Caspar Friedrich Wolff. Jena. Zeitsh. f. Med. u. Nat. Bd. 4. 1868—1867.

Over Wolff verder: Précis de la vie, suivi d'une liste de ses mém. St. Petersb. Nova Acta. T. II.

J. F. Brandt in Revue des Actes. St. Petersb. 1831.

Hoffmann in Nat. Wiss. Woch. 1920. S. 692 (eenige nieuwe gegevens).

Zeer veel litteratuur over Wolff en zijn tijd in Kohlbrugge Histor. Krit. Studien über Goethe als Naturforscher. Würzburg 1913.

Uitvoerig over Wolff is behalve Sachs (l.c.) ook: Hansen in zijn studies over Goethe (1907 en 1919). Zie later opstel XVI.

A. Jansen. J. J. Rousseau als Botaniker. Berlin 1885.

JERKE.

ZE waren met hun twaalfen uit één nest. Moeder was bont, maar grootmoeder was 'n echte wilde eend geweest, prachtig wildveerig, met de schitterende anilingroen-blauwe veertjes op het eind aan iedere vleugel.

Zij was met een bonte man-eend gepaard geweest; daarom ook was hun nest uiteengevallen is zes bonte en zes wildveerige pieken.

Jerke, de grootste der jonge eenden, was echt; van uiterlijk zoowel als genealogisch. De pieken waren uitgebroed op de slootwal, tusschen hoog riet, midden in een groot complex weiland. Vader, 'n echte wilde, had nog geholpen bij het stuk-pikken der eierschalen; na dien tijd hadden ze hem niet meer gezien.

Stellig had hij genoeg van zijne huwelijksplichten; stellig wilde hij liever naar dat mooie poeltje, waarin zulk helder water stond en waar meerdere wilde eenden speelden en slobberden naar hartelust. Voor moeder werd het een heele dobber; door de aanhoudende droogte waren de sloten waterloos; het wier en de slakjes dood, zoodat er geen voedsel voor haar en hare kleinen te krijgen was.

Dàt was de reden, waarom ze de krite van het nest hadden verlaten en op zoek waren gegaan naar water en voedsel.

Zij voorop, de pieken achter haar aan waggelend, waren ze ten slotte aangekomen bij de sloot langs den rijweg. Dàar was water, dàar was wier en hoog riet. Moeder was het eerst bij de wal neergegaan en had met een enkel „kwak” de jongen geroepen, die piepend haar volgden.

Moeder moest zich wasschen; ze dook onder, sloeg met de vlerken op het water, om de heerlijke frischheid van het heldere water op en om zich te voelen en slobberde met uitgestrekte hals tusschen de zuivere groene wieren.

En de kinderen? ze deden 't haar direct na. Als Moeder even verder zwom om op een nieuwe plek te grasduinen, volgden ze haar „kop achter staart”. Als waterkevertjes zigzagden ze om en tusschen de rietstengels, die uit de sloot opgroeiden.

Wat 'n heerlijke tijd was dat; hoe groeiden ze van het voedsel dat hier volop en in goede hoedanigheid aanwezig was. En 's avonds — als moeder zich in een kuil genesteld had — kropen ze allen om haar en onder hare vlerken en sliepen rustig en veilig, beschèrmd door de moederlijke waakzaamheid. Dàt voelden ze, meèr dan ze begrepen.

* *

Ze voelden zich thuis en veilig in deze omgeving; er waren geen snoeken, er waren geen ratten, zoodat ze dikwijls reeds op hun eigen houtje naar voedsel zochten.

* *

Op 'n morgen waren twee jongens langs den rijweg gekomen.

Bij het vooroverbuigen, om 'n rietstengel te plukken, hadden ze de toom eenden opgemerkt; ze hadden het elkaar toegeroepen. Moeder was direct waaks; herhaaldelijk gaf ze 'n korte „kwak” om de kinderen te waarschuwen, die, het geluid van moeder begrijpend, angstig piepend naar haar toe zwommen. De oude eend draaide en draaide; de jongens begonnen te „hisschen” en met steentjes te gooien; na iedere worp vluchtte de toom door het water, dat golfde en kabbelde door het geplons der pootjes.

— Sla ze met een dikke steen op den kop! riep een der boefjes.

De andere zocht een scherpe, dikke steen; hij wierp deze met alle kracht naar de Moedereend trof haar aan den kop bij het oog.

Met de vlerken plonsde zij op het water, scheerde zij rond, stuurloos geworden door verwonding der hersenen; de pieken stoven — angstig piepend — op zij, tusschen het riet en lang-overhangend gras van af de slootkant, vertrouwend op de aangeboren mimicri. Vanuit hun schuilplaats zagen ze moeder, die al meer en meer

uitgeput raakte door bloedverlies; die ten slotte stil bleef liggen, in doodstrijd, half op zij, de hals gerekt, de kop half onder water, tusschenbeide de bek nog even openend voor een snak lucht.

De jongens — blijkbaar geheel uit het veld geslagen door de gevolgen van hun euveldaad — waren vertrokken, de rust keerde in zooverre terug op de verblijfplaats van de eendentoom.

Maar de jonge eendjes bleven bevreesd; ze zagen naar Moeder die langzaam stierf, terwijl zij niet begrepen wat „dood” beteekent en dan nog wel de dood van hunne altijd wakende verzorgster.

Langzamerhand kwamen ze uit hunne schuilplaatsen te voorschijn; maar slobberen deden ze niet meer.

't Was hun zoo vreemd, dat Moeder hun niet riep en dat zij niet meer aangaf wat ze moesten doen; zij lag daar nu stil; op den rug, de pooten in de hoogte, de kop onder water

Uit angst voor het onbegrijpelijke kropen ze op de wal. Jerke, de grootste, voorop; hij zocht een „gras-polle” waarvanuit hij Moeder kon zien, om af te wachten of zij straks weer teekenen en geluiden zou geven, waardoor ze weer konden weten wat ze moesten doen. De andere broertjes en zusjes kwamen bij hem, en dicht-op-een-gepakt vulden ze de kuil tusschen de „gras-polle”.

Dicht-oepengepakt wachtten ze op Moeder, die weer bij hen moest komen, die niet kwam, maar almaar bleef liggen — doodstil — tegen de rietstengels.

Ze wachtten tot den volgenden dag

Zoò nog vond hen die volgende dag.

De honger was gekomen; ze hadden in bijna 24 uren geen voedsel gehad; Moeder had hen niet geroepen, niet verzorgd. — Een van beiden, dacht Jerke, hier in 't slootje slobberen, of wegtrekken en zoeken naar een nieuwe geschikte verblijfplaats.

't Laatste leek het beste; in dat slootje konden ze niet, wilden ze niet.

De anabasis begon; Jerke voorop, kropen ze door diepe greppels, achter elkaar, in lange lijn; ze scheurden tusschenbeide grassprietjes af, vooral diep in de voren der half uitgedroogde greppels, daàr was het gras nog malsch en als voedsel te gebruiken. Als Jerke — de aanvoerder van de toom — een sloot in de nabijheid vermoedde, dan gaf hij de richting aan; dan ging het dwars over de greideakkers; maar ook hier was in den regel geen water en derhalve geen voedsel te vinden.

Want de sloten waren droog; aan den kant groeiden de *Alisma's*; het *Pijlkruid* stak hoog boven de gebarsten modder uit, terwijl de *Zwanebloem* purperde in volle glorie.

Maar de slakjes en het wier waren verdroogd en dood.

Eenige dagen had deze tocht geduurd; niettegenstaande hun honger, die alleen met gras werd gestild, waren ze toch gegroeid.

Jerke voelde reeds z'n vleugels; hij maakte soms vluchten van wel vijf pas; dan weer stond hij rechtop op het gras en sloeg met geweld z'n vleugels uit.

Deze oefeningen werden getrouw nagevolgd door de andere eendjes.

Op 'n goeden morgen had Jerke water geroken; hij schommelde eenige meters voor het toom aan, en nam tusschenbeide vluchten die zelfs tot tien passen groot werden. En werkelijk het vermoedde slootje was er; een met riet begroeid, met helder water, waarin wieren en slakjes volop, vòlop! Dan laat hij z'n stem hooren; zelf schrok hij er van; dat was geen piepen meer van de piek, neen, dat was reeds het zwaardere geluid van den maneend. De toom stuift op hem toe en als ze allen bij hem zijn, laten ze zich van den kant in het heerlijke water ploffen.

Ze duiken den kop onder en weer boven, daarbij het water over rug en vleugels drijvend; ze richten zich op, zoò, dat het lijkt alsof ze op de staart staan; ze slaan met de vleugels in de lucht; ze stuiven plotseling voort over het water, welks oppervlakte ze slaan met de vlerken, dat het er over klapt; ze duiken onder en komen plotseling weer boven, snel en vlug als 'n vischblaas, die onderwater gehouden, plotseling wordt losgelaten.

Dan komt er rust onder de toom; dàn liggen ze met gestrekten hals, de kop plat op 't water en slobberden zoò, dat men niets meer hoort dan eene è-klank.

Wat 'n geluk! alle ellende schijnt plotseling verdwenen en geweken en vergeten voor 'n overmaat van levensvoorwaarden.

En voor den nacht had ieder 'n kuil uitgezocht op de wal, 'n kuil waarin hun lichaam paste, waarbij hun lijf overal steun had, als ze den kop onder de vlerken staken. Zoo leefden ze daar heerlijk en rustig eenige dagen.

Op 'n morgen, 't was nog vroeg, hadden ze — terwijl ze heerlijk lagen te slobberen — het geknars van krakende grassprietjes op het land gehoord.

Jerke had z'n kop in de hoogte gestoken; hij rook iets vreemds, iets dat hem herinnerde aan den reuk, dien hij opgevangen had toen Moeder was doodgeslagen. Hij kwaakte zacht, om z'n broeders en zusters voor gevaar te waarschuwen; 't was echter te laat.

Die kunnen zoò wel, zei een stem, en mèt had het gehamerd van slagen der pols op de jonge eendelijfjes, — die gebroken — de beestjes in stuiptrekkingen deed neerleggen tot 'n laatste poottrekking.

Jerke had achterom gezien; hij had het angstgeroep gehoord; hij had ze zien wegstuiven over 't water, helaas niet vlug genoeg om aan de polsslagen van den jager-moordenaar te ontkomen.

Toen richtte hij zich op, sloeg z'n vlerken uit en kwam uit het water; hij vloog laag over 't gras.

— Geef die 'n schot achterna, riep een der wreedaards. Onbewust had Jerke door z'n laag vliegen 'n moeilijk schot gegeven; hij hoorde 'n knal; hij hoorde het fluiten der hagelkorrels, die hem terzijde voorbijvlogen.

Bij intuïtie richtte hij zich hooger; zette de borst vooruit, kromde de kop haaks naar achteren en wikte z'n vlerken, dat ze piepten. Hij steeg snel en dat was z'n geluk; want even later hoorde hij weer 'n knal en 't gesuis der hagels, nu onder hem.

— Vervloekt, schreeuwde de man, dat was de mooiste! die ontkomt!

Dan haalde hij de doodgeslagen eendjes met het polsblok naar de wal; en terwijl

hij ze één voor één bij het borstbeen betast, mompelde hij . . . „nog klein”, maar bergt ze toch maar weg in de weitasch.

Of er, behalve Jerke, nog andere van den toom zijn ontkomen, weet hij niet; want hij — Jerke — zette „de sokken er in”, vloog door zoo hard hij kon, tot hij — van uit de lucht — ’n flink wateroppervlak ziet, omkransd met riet; hij hoort het gekwaak van eenden opstijgen, wat hem doet besluiten om ook te dalen en neer te vallen tusschen z’n stamgenooten.

Hij daalt nog wat cirkelend in de lucht; dan zet hij z’n pooten vooruit, buigt de hals naar voren, steekt de borst uit en stuift neer op het water, dat schuimt voor z’n borstboeg.

Wàt ’n eenden lagen daar en wàt ’n soorten die hij later leerde kennen.

Daar waren blauwkopjerken en vrouwtjes; daar lagen inlandsche broedeenden waartusschen enkele die bont waren; kleinere lepelbekeenden met hun langen hals; met snavels aan het eind plat en breed uitgegroeid; daar waren de vlugge kleine talingen; daar dreven de „karren” (duikers) zwarte en rood-bonte, met hun breed, zwaar lijf.

En daartusschen keften meerkoeten met hunne witte bles voor de kop.

Ze zaten op den kant van het water; stonden soms op één poot te slapen; anderen ruifden de losse veeren van het lijf of streken de vleugelveeren glad in hunne opvouwing. Ze zwommen over, of dreven op het water.

De omgeving kwam Jerke wonderlijk voor; hij vertrouwde ze niet; had hij in z’n kort levensbestaan niet geleerd, dat wantrouwen een eerste voorwaarde is om te leven? ’t Leek wel ’n groote vijver, waar in ’t midden een flinke rietpolle stond om den vijver, die uitsliep in ’n staart (kanaaltje), stond hoog riet en daarom heen boomen.

Bij de staart, op den wal, stonden schuttingen naar den vijver toe. Van deze dingen hield hij zich op ’n eerbiedige afstand.

* * *

Enkele maneenden hadden gezelschap gezocht met vrouwtjes; dit was geen paring, zooals in den lentetijd plaats heeft, neen, ’t was slechts ’n voorliefde van gezelschap, wanneer ze in ’t water dreven of wanneer ze op tocht waren.

Zoo had de natuur Jerke gedreven naar een vrouwtje, dat overigens wildveerig, ’n witte ring om den hals droeg; daarbij was ze kleiner dan de echte wilden. Was het de roepstem der natuur, die Jerke haar als gezellin deed uitkiezen, was het de oerplastrilling der genealogie die aanduidde, dat hij zelf een uiteenvalling was van bastaardeenden?

Als de eenden ’s morgens — bij kloften — de lucht instoven om weg te vliegen naar het oneindige watervlak achter den dijk, dan vloog zij achter hem aan, kop achter staart; gingen zij ’s avonds samen den terugweg aanvaarden, dan vloog zij dikwijls naast hem.

’t Werd langzamerhand herfst; de bladeren der boomen kleurden, verkleurden en

vielen af; het riet ontgroende en stak zich in z'n geel-dood winterkleed, de pluimen verrafeld en vaal bruin; de wind hilde en deed bij iedere sterke vlaag een complex kleine stuifgolfjes cirkelen en zwiepte ze voort over het watervlak van den vijver.

Jerke was onrustig; hij hoorde niet meer de geluiden van mogelijk gevaar; hij rook weinig van het geen onder den wind was.

Z'n onrust was niet te vergeefs; al een paar morgens had hij bij den staart van den vijver rook gezien; de reuk kon hij niet thuisbrengen; ze herinnerde hem niet aan die, welke het verraad had gebracht tegenover Moeder en later tegenover de toom.

Ook het water van den vijverstaart was veranderd; daàr stond wat in, en er voòr zwommen kleine eendjes, die almaar vervaarlijk kwè—k—ten. En om de schuttingen kwam telkens iets bewegelijks te voorschijn.

Vele eenden zwommen er heen uit louter nieuwsgierigheid; ook z'n gezellin zwom verder naar den staart dan hij voor haar veilig achtte; hij zwom haar nà, àl màar door bewegingen haar trachtend over te halen hem te volgen.

Te vergeefs!

Plotseling ontstaat 'n wild opvliegen onder de eenden, die naar den staart waren gezwommen; Jerke — omziende — bemerkt achter hem 'n man, die ze heeft opgejaagd in de richting van het kanaal, in de richting der eendefuik. Door de geheele opstuivende eendenkloft als 't ware meegenomen, komen ook hij en z'n gezellin met vele anderen terecht in deze fuik; gevangen! Als de man komt haalt hij ze er een voor een uit.

„Die deugt niet,” en dan ziet Jerke, dat de eend 'n cirkel door de lucht maakt, de kop door den kooibaas vastgehouden; dan ziet hij dat ze daarna op den grond wordt geworpen waar ze nog — zonder stuur — even voortkruipt, de kop op den grond, de vleugels even uitgespreid; terwijl 'n andere die op den rug terecht komt, met de pooten de zwembeweging nog maakt.

„Da's 'n beste!” zegt de man tot zich zelve, als hij Jerke te pakken heeft; da's 'n beste en meteen komt hij in een hok terecht waar reeds 'n tiental van die „besten” opgesloten zijn.

Z'n gezellin behoorde tot de eersten; zij lag dood op het land; maar Jerke heeft thans slechts gedachten voor z'n eigen toestand, wat er nu weer met hem zal gebeuren.

Wild fladderen de wilde eenden door het hok, beschadigen vlerken, kop en pooten aan de tralie's; en als de man voorbijgaat wordt het een woest fladdergeweld onder angst-gekwaak. Vooral als hij een handvol voeder in het hok werpt, waar toch geen wilde eend van wil eten.

Den volgenden dag is het aantal eenden reeds tot de helft gedund; de dooden worden weggehaald.

Jerke heeft van het voedsel gebruikt; hij wordt rustiger en tammer, misschien 'n gevolg van z'n afkomst?

Langen tijd leeft hij met nog een paar andere eenden in het hok, dan wordt hij losgelaten en blijft — wonder boven wonder — bij honk, in de vijver.

Later vliegt hij uit, over den dijk, naar het zoute, zich oneindig ver uitstrek-

kend watervlak, maar verlangt al spoedig terug naar den vijver, naar het heerlijke voedsel dat de man hem iederen avond geeft; hij lokt met zich mee de stamgenooten, die veilig in zee dreven en nu ook terecht zullen komen in de fuik van den kooiman.

Hij zet z'n misselijk baantje van „handsupper” voort, zonder dat hij echter weet wat hij doet, als 'n willoos handlanger van den kooiker om wat vreemd en heerlijk voedsel.

* *

Op 'n avond dat hij weer uit zee overvliegt met 'n kloft wilde stamgenooten achter zich, hoort hij 'n knal en voelt hij 'n schok in z'n kop, waarbij z'n denken en z'n kracht plotseling ophouden. Met 'n plons valt hij neer tegen de paalpalisade in het zeewater; dood.

Stroopers hadden gebruik gemaakt van het overvliegen der eenden; ze hadden „er in gebrand”, Jerke getroffen en hem verlost uit z'n halfslachtig bestaan.

L. A. DOKKUM.

DE ZILVERMEEUWEN VAN WASSE- NAAR.

ZEER velen zullen indertijd wel met veel belangstelling de artikels van Dr. Eijkman in dit blad gevolgd hebben over vogelfotografie door middel van electriciteit.

Reeds lang had deze tak van sport mijne bijzondere belangstelling getrokken door het lezen van verschillende werken op ornithologisch gebied; o. a. van de heeren Thijssen („Vogeljaar” en „Het Intieme leven der vogels”) en Tepe (Jacht met de Camera), de boeken van Kearton, de diverse artikels van de hand der heeren Vijverberg en Wigman; en niet te vergeten het groote werk van Meerwarth und Soffel, met zijn honderden prachtfoto's, waaronder die van onzen Hollandschen vogelfotograaf, den Heer Steenhuizen, een schitterend figuur maken. Reeds jaren zwerf ik door de duinen; een prachtterrein voor alle mogelijke waarnemingen op vogelkundig gebied, maar tot nu toe kon ik mij slechts bepalen tot het fotografeeren van nesten en eieren, hetgeen op den duur niet bevredigde, daar er niets nieuws uit te leeren valt. Ook gebrek aan veel tijd was een der oorzaken, dat ik enkele pogingen om de vogels zelve te fotografeeren moest opgeven.

Daar las ik op eenmaal de artikels van Dr. Eijkman! Nu kon ik mijne verlangens bevredigen en behalve met prismakijker ook met de camera de vogels nader leeren kennen! Na eenig zoeken het idee van Dr. Eijkman op zeer eenvoudige wijze op mijn toestel toegepast en „de Jacht met de Camera” kon beginnen!

Van April tot de tweede helft van Juli heb ik in de duinen al mijn vrijen tijd doorgebracht, onder begunstiging van het prachtigste weer, dat men zich maar kan denken en